

ZSENGE TERMÉS

A nagykárolyi várkastély

Nagykároly helységnevé először 1335-ben szerepel az oklevelekben. A Károlyiak birtokai között a XIV. századtól kezd fontos szerepet játszani és csak a XV. században kerül teljesen birtokukba, amelyet királyi adománylevél erősít meg. A legelső kőház 1482-ben épült meg, a szatmári rendek tiltakozása ellenére, ennek az oka, „*hogy a Károlyi nemzetség tagjai az Anjouk, Luxemburgok, Jaggelók és Hunyadiak korán végig katonás, erőszakos természetükkel az egész országrész szemében féltelmesek voltak.*”¹ Ezt a várkastélyt Károlyi Lancz László építette Korvin Mátyás király alatt. A törökök portyázásai sorozatosan végigpusztították a vidéket. Ez arra készítette a birtok gazdáját, idősebb Károlyi Mihályt, hogy a várat négyszögű sáncokkal, lörésekkel ellátott bástyákkal vétesse körül. Hardegg Ferdinánd gróf 1592-ben levélben figyelmezteti Károlyi Mihályt, hogy engedélyért Rudolf királyhoz kell folyamodnia.² Nem kényelmi célok érdekében, hanem az egyre fenyegetőbb török nyomására kényszerül megőrdíteni az épületet és ekkor kezd várrá alakulni az épület.

A XVII. század viszontagságai között Nagykároly a végvár szerepét játszotta. Mint ilyen, német őrséget és elegendő tüzérséget kapott, úgy, hogy sikerrel állhatott ellen a török, majd később a kuruc csapatok támadásainak.³ II. Mátyás emelte a családot bárói rangra. Bethlen Gáborral, a Nagyszombaton folytatott sikertelen tárgyalások után az újabb tárgyalások helyének Károlyt jelölte meg a király.

Mihály báró két fia, Ádám és László az ismételt török fenyegetések veszélyében, 1661-ben a vár hatékonyabb megerősítése mellett döntött. Ezen átalakítások teljesen új formában tüntették fel az épületet, amely már egy erősebb támadásnak is ellen tudott állni. Nagy kiterjedésű bástyákat, várarkokat és földsáncokat emeltek a vár megerősítésére.⁴ A vár vészharanggal ellátott kaputoronnyal is bővült. Továbbra is megmaradt az öregtorony. Vele szemben egy négyszög alaprajzú épületet emeltek, amelynek az öregtorony felőli oldalán egy apszisra emlékeztető félkör jelenik meg, valószínűleg ez volt a kápolna.

Az épületegyüttes külsejét csupán egy 1666-os ábrázolásáról ismerjük, amely a főhomlokzatot illusztrálja. A falakon belüli épület kör alakú saroktoronnyal van ellátva. A vár falai előtt a védekezésre paliszádat alkalmaztak.⁵ A törökellenes harcok idején a vár sok helyen károsodott, a falak részben ledőltek, az épület teteje leégett, de a király parancsára Nagykároly végvár funkcióját továbbra is fenn kellett tartani, s ezen célból a várarkok helyreállítására Szatmár vármegye 400 forintot fizetett, a várfalak és a tetők helyreállítását Károlyi László vállalta. A helyreállítási munkálatok 1678 áprilisa és decembere között folytak.⁶

A török kiűzése után a várkastély Károlyi Sándor révén jutott ismételt szerephez az utolsó rendi-függetlenségi harcban.⁷ A hadjárat kitörése után 1704-ben a szatmári német őrség megrohanta a várat. „*Károlyi az ősi váron ejtett károkért Szathmár körülzárásával, az őrség lefegyverzésével és egy nagyobb portyázó sereg élén tett beütéssel felelt.*”⁸ A javítási munkálatok egy évig húzódtak, Károlyi Sándorné felügyelete alatt. 1708 folyamán több ízben a várkastély vendége volt II. Rákóczi Ferenc. Először februárban 22 napot töltött itt. A fejedelem még október 9–19 között, illetve november 14–15 között volt a várkastély vendége.⁹

¹ *Éble Gábor*: A Károlyi grófok nagykárolyi várkastélya és pesti palotája. Pest, 1897.; *Éble Gábor*: A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása leányági ivadékok feltüntetésével. Bp., 1913. 9.

² *Éble* i. m. (1897) 11.

³ *Éble* i. m. (1913) 35.

⁴ *Éble* i. m. (1913) 14.

⁵ *Éble* i. m. (1913) 25.

⁶ *Éble* i. m. (1913) 16–17.

⁷ II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc felkelés.

⁸ *Éble* i. m. (1913) 24.

⁹ *Éble* i. m. (1913) 27–30.

A szatmári béke megkötése után az épület egy időre lakatlanná vált. A grófi rangot nyert Károlyi Sándor ideje nagy részét Pozsonyban töltötte, családját pedig a fővárosához közel eső Bátorkeszibe költöztette, aminek folytán Nagykároly egy időre megszűnt a grófok központi székhelyeként működni.

Károlyi Ferenc gróf és felesége Harruckern Jozefa lett a várkastély tulajdonosa a XVIII. század második felében. Az épületegyüttes kinézetét Hueber Antaltól ismerjük:¹⁰ „*Ez a remek kastély magas kőfallal van bekerítve, melynek rendes lövőrései vannak. [...] A kőfalon kívül mély árok fut körül, úgy hogy a várba nem is lehet bejutni, csakis az egyetlen hídon keresztül, mely a kapuzathoz vezet. Az árok külső peremét magas czövek-palánk szegi be. E palánkokon kívül esik a szép és híres udvari kert.*”¹¹ Károlyi Ferencben vetődött fel először a kastély átépítésének gondolata. Giovanni Battista Riccat kérte fel, hogy az ódon várból főúri rezidenciát csináljon.¹² A terve nem maradt ránk. A munkálatok szerint 1754-ben kezdődnének meg, addig csak az építőanyagok beszerzését teszi szükségessé, azonban tervének kivitelezésére nem került sor.

A kastélyépítkezésre Károlyi Ferenc után, Károlyi Antal is gondolt, mivel grófi rangja megkövetelte, hogy hangsúlyt fektessen a rezidenciális építkezésre. A nagykárolyi kastély átalakítására 1783-ban több építész is felkértek, ezek egyike volt Franz Sebastian Rosenstingl.¹³ Az ő tervei is csak papíron maradtak meg. A megrendelőnek volt egy kívánsága, amely a terv kivitelezését is befolyásolta, mégpedig az épületekből egy kétszeresen tört szárnyú, repülő sast szeretett volna jelképezni, ami a Károlyi család címerállatát szimbolizálta. A két szintre tervezett épület grandiózus kastély terve, négy épület-szárnyal, a barokk tervezési gyakorlatra jellemző főbejárattal. A terv elkészítése után a tervező a kert átépítésének gondolatát is papírra vetette. Az épületre merőleges, hosszú sétányt tervezett, amelyet pavilon zárt le. Az épület sasszárnyai elé ovális gyepléleket kívánt kialakítani, a kastély előtt pedig fásor díszelgett volna.¹⁴

Dommm Ferenc is azon építészek közé tartozott, aki Károlyi Antal megbízására tervet készített a nagykárolyi vár kastéllá váló átépítésére. Terve szerint a kastély U alaprajzú épület lett volna, háromszintes homlokzattal. A főbejáratot a barokkra jellemző reprezentatív kiugró portikusz díszíti, az épület előtti díszudvar fák veszik körbe. Dommm Rosenstinglhez hasonlóan kertet is tervezett a kastély köré.¹⁵ A megrendelő nagy valószínűséggel gazdasági okok miatt döntött úgy, hogy nem kivitelezzi a bemutatott terveket. Ugyanakkor az is valószínű, hogy a gróf egyszerűen több építészről kért tervet, hogy később, saját uradalmi építészével a leginkább megfelelőt kiviteleztesse, vagy a tervek kombinálásával egy új épülettervet hozhasson létre.¹⁶



A kastély a XIX. század elején

Károlyi Antal halála után a várkastély fiára, Józsefekre szállt. Változott közben a kor ízlése, az ódon épületegyüttes idejét múlta, nem illet az újabb idők keretébe. 1792. március 22-én utasította uradalmi építészét, Bittheuser Józsefet, hogy az átépítésről pontos költséget készítsen és azt minél hamarabb küldje el neki Pestre.¹⁷ A teljes költséget az uradalmi építész 19.537 forintra becsülte. Az átalakítások alkalmával az alapokat és néhány főfalat meghagytak. „*Eltűntek a lövőrésekkel ellátott régi várfalak és a sánczárkok a czövekpalánk-kerítéssel együtt. A következő évben [1793] oly erővel folytatták az építést, hogy az emeletes új kastély, daczára az anyagszállítási akadályoknak, decemberben már nagyobb*

¹⁰ Harruckern Ferenc udvari papja. *Éble* i. m. (1913) 33.

¹¹ *Éble* i. m. (1913) 33.

¹² Magyar Műemlékvédelem 1959–1960. Bp., 1964. 255–258.

¹³ *Fatsar Kristóf*: Franz Sebastian Rosenstingl kerttervezői tevékenysége Károlyi Antal szolgálatában. *Ars Hungarica*, 1998. 1-2. sz. 296., 298.

¹⁴ *Fatsar Kristóf*: Magyarországi barokk kertművészet. Helikon, Bp., 2008. 166.

¹⁵ *Fatsar* i. m. (2008) 167.

¹⁶ *Kelényi György*: Franz Anton Hillebrandt. *Művészettörténeti Füzetek* X. 1976. 66.

¹⁷ *Éble* i. m. (1913) 34.



Részlet a kastélyból, napjainkban

részt tető alá került. A grófudvari kertésze, Bode György, egyidejűleg hozzáfogott az angolkert építéséhez és 1795. nyarán úgy a kastély, mint a park készen állt a grófi család befogadására.¹⁸ A Bittheuser tervei alapján megépült kastély alaprajza négyszögű, belső udvarral, egy emelettel, klasszicizáló barokk stílusú. A bontáskor egy kis szobát megkíméltek, az ún. Rákóczi szobát, ahol a fejedelem 1708-as látogatásának emlékét őrizték.

A XIX. század elején, egy hivatalos összeírás alkalmából, a kastélyt is számba vették. Megemlítik az épületről, hogy falai emeletesek, teteje zsindelellyel volt befedve. Az épület homlokzata északkeletre néz. A földszinten van egy fekete márványból készült fölépcső, ezen kívül még két kisebb falépcső. Az épület délkeleti részében volt elhelyezve az udvari kápolna, s az épület déli oldalához csatlakozott a Károlyi József idején épült emeletes konyha. Ennek folytatásaként kökerítéssel van összekapcsolva az 1760-ban épült „lovagló-iskola”.¹⁹ A régi vár sáncai közül egyetlen egy maradt meg, a kastélyt védő széles árok, korláttal körülvéve, amelyet „mint tisztátlan, bűzhödő léget fejlesztő árkot, Károlyi István gróf az 1880. év táján betömette.”²⁰

Az 1834. évi földrengés azonban komoly károkat okozott a kastélyban, amely lakhatatlanná vált. 1849-ben Károlyi István utasítást adott Meining Arthur műépítésznek, hogy Ybl Miklós tervei alapján, a régi alapok meghagyásával építse újjá a várkastélyt. Ekkor nyerte el mai alakját a várkastély. A kastély árkádos főbejárata a lovagi várak tulajdonságaira emlékeztet. A hat kis tornya és a kiemelkedő főbástya a hajdani védelmet szolgáló bástyák emlékét őrzik. A kastély délnyugati oldala neogót stílusban épült. Az itt elhelyezkedő kápolna kivitelezése, a tritonokkal díszített keret középkori hangulatot kölcsönöz a kastélynak. A kastélyt jelképes vizesárok veszi körül.²¹

A kastélyba belépve tágas átriumba lehet bejutni, amely a hajdani várudvar volt. Az átrium megvilágítása három nagy ablakkal történt. A lépcsőfeljáratot és az erkélyt esztergályozott korlát védi. Az elő-

¹⁸ Éble i. m. (1913) 34.

¹⁹ Éble i. m. (1913) 40–42.

²⁰ Asztalos György: Nagy Károly rendezett tanácsú város története 1848-ig. Reprint. Nyisztor Lóránd, Debrecen, 2004. 78.

²¹ Benedek Zoltán: Nagykároly-Carei-Großkarol. Helios Kiadó, Orosháza, 1994. 39.

csarnokot kararai márványból készült kandalló és mozaikpadló díszíti. A gróf és grófné külön lakosztállyal rendelkezett. A grófé a földszinten, a grófnéé az emeleten volt. A dolgozószobában fogadta a gróf a vendégeket. A nappaliba idegenek is beléphettek, ez szolgált a vendégek fogadására. Napközben vagy este itt jöttek össze a család tagjai. A hálószobába és az azt kiegészítő öltözőszobába a gróf és grófné személyes szolgálatát ellátó személyzetet kívül más nem léphetett be. Az öltözőszoba egyben fürdőszoba is volt, amelyet Károlyi György alakított ki. A gyerekszobák az emeleten kaptak helyet.²²

A rokonok és a barátok elszállásolására 13 vendégszoba szolgált. A szobák az alvást, tisztálkodást, öltözködés funkcióját látták el. A belső személyzet szobái közül a komornyiké közvetlenül a gróf lakosztálya mellett volt, a többieké kicsit távolabb helyezkedett el. Közösségi rendeltetésű helyiségek: az ebédlők, a biliárdszoba, a nagyterem és a kápolna. A kastélyban volt egy tisztí és egy grófi ebédlő, nagy fogadás alkalmával pedig a nagyteremben terítették meg. Az emeleten található nagyteremben rendeztek bálakat, illetve vadászatkor vagy híres vendégek fogadásakor itt tálalták az ebédet, vacsorát. Továbbá volt a kastélyban még az emeletes konyha, a mosóház és a mángorlószoza.²³

Sztancs Gábor

A kiszombori Rónay-kastély

A kastélyt Rónay Móric (1813–1890), Torontál első alispánja, majd főispánja építtette, aki Nagybecskerekben ismerkedett meg Fedrigoni Alojziával, 1842-ben házasodott meg, majd a szabadságharc bukása után visszatért Kiszomborra. 1858-ban kezdett a kastély megépítéséhez, ami 1859. decemberére el is készült. 1890-ben bekövetkezett halála után Rónay Emil (1859–1899) örökölte a kastélyt, aki 1895-ben Kiszombor legnagyobb földbirtokosai közé tartozott. Halála után, mivel gyermeke nem volt, a felesége a kastélyt eladta sógorának, Rónay Jenőnek, majd az ő halála után fia, Rónay Imre lett a tulajdonos, aki az államosításig élt itt édesanyjával és testvéreivel. 1947-ben a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség 200–250 fős szervezete vette birtokba a kastélyt, illetve szegény munkáscsaládok költöztek be a kastély egy részébe, ami megpecsételte annak sorsát. Elhordtak mindent, ami mozgatható volt. 1951-ben szoba került a kastély lebontása, majd Rácz István iskolaigazgató javasolta, hogy működjön iskolaként, azonban ezt elvetették, de az épületet nem bontották le. 1956-ban a Csongrád Megyei Mezőgazdasági Termékekért Értékesítő Szövetkezeti Központ kezelésébe került, s megkezdtek az épület átalakítását. Kívülről megtartották a formáját, belülről pedig teljesen átalakították. 1972-ben a Zöldért tulajdonába került, majd 1995-ben a kiszombori önkormányzat háromévi pereskedés után visszakapta. 2002-ben az önkormányzat megbízásából tanulmányterv készült a hasznosítására.

A kastélyt a korábbi klasszicista kúriák mintájára építették 1858–1859-ben. A telken előzmény épület nem volt, így teljesen új épület emeléséről beszélhetünk. Az alaprajz szerint a középrizalit mögött díszterem, ettől északra pedig előtér volt. Az előtérhez hosszú folyosó kapcsolódott. Erről a folyosóról nyíltak a szobák és mellékhelyiségek. Eredetileg hét szobával rendelkezett a kastély. Az északi rész keleti felében volt a konyha és az ebédlő. A kastély főbejárata a nyugati oldalra került, de épült mellékbejárat is. Az épület a mainál alacsonyabb volt, a párkányok 145 cm-rel lejjebb helyezkedtek el. A kastély eredetileg nem rendelkezett toronnyal.

Id. Rónay Elemér idején csak egy kisebb felújítás történt, azonban amikor Rónay Jenő tulajdonába került az épület, ugyan részlegesen, de markáns beavatkozást hajtottak végre. 1902-ben 1,5 méterrel megmagasították a kastélyt. Ekkor épült egy átjáró, amit nevezhetünk alagútnak is, amely az épület keleti és nyugati része között közvetlen átjárást biztosított. Ekkor építették a kastélyhoz a tornyot is. A romantikus jegyek csak finomították, de nem változtatták meg az épület eredeti összhátását. Ekkor keletkezett az észak-keleti saroképitmény, valószínűleg ekkor falazták be a torony ablakait, és alakították ki a torony második emelete előtti körfolyosóra vezető lépcső csapóajtóját felváltó előtetőt. Ugyanebben az időszakban ment végbe a délkeleti sarokhelyiség falának lebontása.

Amint már szóba került, 1950-ben jelentős átépítések történtek. Az eredeti osztófalakat lebontották, új vasbeton földemet építettek, eltüntették az északi oldal diszlépcsőjét és a déli teraszt. Az aluljárót, az-

²² http://www.szabarchiv.hu/drupal/userfiles/file/Fazekas_Rozsa_A_nagykarolyi_kastely_enteriorje_egy_1846_evi_inventarium_tukreben.pdf 2011-10-30.

²³ U.o.



A kastély jelenlegi képe

az az alagutat is megszüntették. 1960 után már csak kisebb módosítások történtek, azóta az épület változatlan formában áll.

A három utcával határolt saroktelek, amelyen a kastély áll, több mint 1,8 hektár. A kastélyban eredeti állapotában maradt meg a torony és néhány ablak, illetve ajtó. Megmaradt még a csigalépcsős kovácsoltvas korlátja, a famellvéd és néhány falfestés is. 2000-ben a tető felújításának alkalmakor az északi szárny beszakadt, így azt le kellett bontani. Nagyrészt eredeti állapotában maradt fenn az „U” alakú cseleldház (amely később istálló lett), állapota mára jelentősen leromlott.

A kastély parkjának korabeli szerkezetéről és növényállományáról alig lehet adatokat találni. A meglévő források alapján annyi bizonyos, hogy díszfákkal és cserjékkel volt betelepítve és sportterülettel is rendelkezett, ugyanis a különböző összejövetelek alkalmából teniszversenyeket rendeztek itt. A kerti utak burkoltak voltak, hogy száraz lábbal végig lehessen járni a parkot. A park fái között volt gesztenye, hárs, mocsári tölgy, valamint fenyők és lomblevelű örökzöldek. A cserjék közül az orgona dominált. A parkot a háború után kiirtották, a mellette elterülő erdővel együtt. A mai napig nem található telepített növény a területen.

A kastély hasznosítására az utóbbi időben sok javaslat érkezett. 1986-ban Mányi István építész javasolta az épület felújítását. 2000-ben Dégi Tamás építész készített tervjavaslatot arra, hogy a kastélyban konferenciatermeket és szálláshelyeket alakítsanak ki. 2002-ben egy kft. tett javaslatot arra, hogy a kastély homlokzatát korszerűen helyreállítsák. Mostanában megerősödött az az elképzelés, hogy a kastélyt kulturális célra hasznosítsák, például megyei múzeumként vagy levéltári raktárként. Érkezett ajánlat a park növényekkel betelepítésére is. A belső térben olyan nagymértékű átalakítás történt az 1950-es években, hogy az eredeti térosztás és födém helyreállítására nincs lehetőség. Meg kell elégedni azzal, hogy a hasznosítás során a kastély, a környezete és a park az eredeti állapotot tükrözze a helyreállítás után és egyes részei a közönség számára is megnyiljanak. A jövőben a hasznosítás alapja az lehet, hogy a helyreállítás költségei pályázati forrásokból származzanak, és a fenntartásához állami támogatást lehessen igénybe venni.

Irodalom: Sipos György – Marosvári Attila: A kiszombori Rónay-kastély. Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 2009.; Gilicze János: A Rónay család. In: Marosvári Attila (szerk.): Kiszombor története II. Kiszombor Község Önkormányzati Képviselő Testülete. Kiszombor, 2008. 5–56.

Bakai Boglárka – Czagyány Blanka

Reformkori élet a Tolna megyei Bezerédj-kúriában

A reformkor idején Tolna megyében is jelentős változások, újítások mentek végbe, melyeknek megvalósítói a hazafias ellenzék köréből kerültek ki, mint Csapó Dániel, id. Augusz Antal és Bezerédj István. Bezerédj István a reformkor kiemelkedő politikusa 1796-ban született Szerdahelyen, Sopron vármegyében. Apja, Bezerédj István alszolgabíró, anyja Felsőbüki Nagy Erzsébet, testvére Felsőbüki Nagy Pálnak, aki a magyar nyelv hivatalossá tételéért tett sokat. Bezerédj István a soproni katolikus gimnáziumban végzett, majd a pozsonyi jogakadémia hallgatója lett. Itt ismerkedett meg a francia felvilágosodás képviselőinek munkáival, de a reformkor későbbi szellemi vezetőivel is, pl. Széchenyi Istvánnal. 1786-ban Bezerédj Mihály, Bezerédj István nagyapja, Győr megye alispánja feleségül vette Gindly Zsófiát. Így jött létre a család híres tolnai ága, akik a ma Szedreshez tartozó Hídján hozták létre birtokközpontjukat. A család leghíresebb tagja, Bezerédj István, aki nemcsak a selyemhernyó tenyésztés révén vált híressé, hanem azzal is, hogy ő volt az országban az első önként adózó magyar nemes. 1818-ban került Tolna megyébe, mert megörökölte nagyanyja, Gindly Zsófia birtokait. Átvette a hídjai birtok igazgatását és Tolna megyei földbirtokosként a vármegye közéletében fontos szerepet töltött be, országgyűlési követ is lett.

1821-ben vette feleségül távoli unokatestvérét, Bezerédj Amáliát. Az otthonukat az akkor még ötszobás hídjai házban rendezték be, majd 1830 táján a kúriát átalakították, a kor „nemzeti” építészeti stílusának, a klasszicizmusnak jegyei alapján. Az épület egyszerűségében nyugodtságot, harmóniát sugároz. Nem ismerjük a tervezőt, az építőt, de akár Pollack Mihály is lehetett a tervező, aki ekkor készítette a szekszárdi vármegyeházát. Másfél holdnyi, akkoriban divatos angolkert vette körül a házat, amelynek azt a szerepet szánták, hogy eltüntesse a gazdaság kevésbé látványos részét. A szabadidő kellemes eltöltésére is alkalmas parkot füves részekkel, fákkal, bokrokkal, kanyargós ösvényekkel tagolták. Kis tavacska is kiegészítette a környezetet. Az üvegház sem hiányzott a citrusfélék nevelésére. Bezerédj István büszke volt az „édenné” varázsolt Hídja-pusztára.

A kúriaépület belső tereosztását tágas, egymásba átjárható termekkel oldották meg, és mindegyik a párhuzamosan futó folyosóra is nyílt. Meghosszabbították az eredetileg ötszobás házat, és hogy ne legyen túl hosszú, U-alakban megtörték, s ide került az intim szféra. Ebben a szerkezetben elkülönült a



A korabeli berendezés részlete

háló-, dolgozó- és lakószoba-funkció. A társasági élet szinterei és a család visszavonulásának teret adó helyiségek egymástól távol estek. A bécsi biedermeier stílust követő belső berendezés, az almárium, a szekreter, az íróasztal, a játékasztal, a vitrin, a könyvszekrény és a nélkülözhetetlen zongora szintén egyszerűséget mutatott. A falakat családi portrék díszítették. A kellemes, barátságos látványt a virágok emelték. Bezerédj István ifjú házasok Csapó Dánieltől 30 cserép szobanövényt kapott ajándékba. Bizonyára az esti gyertyafényes társalgás, vagy a nyugati és hazai irodalmi, tudományos művek olvasgatása fokozta az otthonból áradó meghitt hangulatot, a családi légkört.

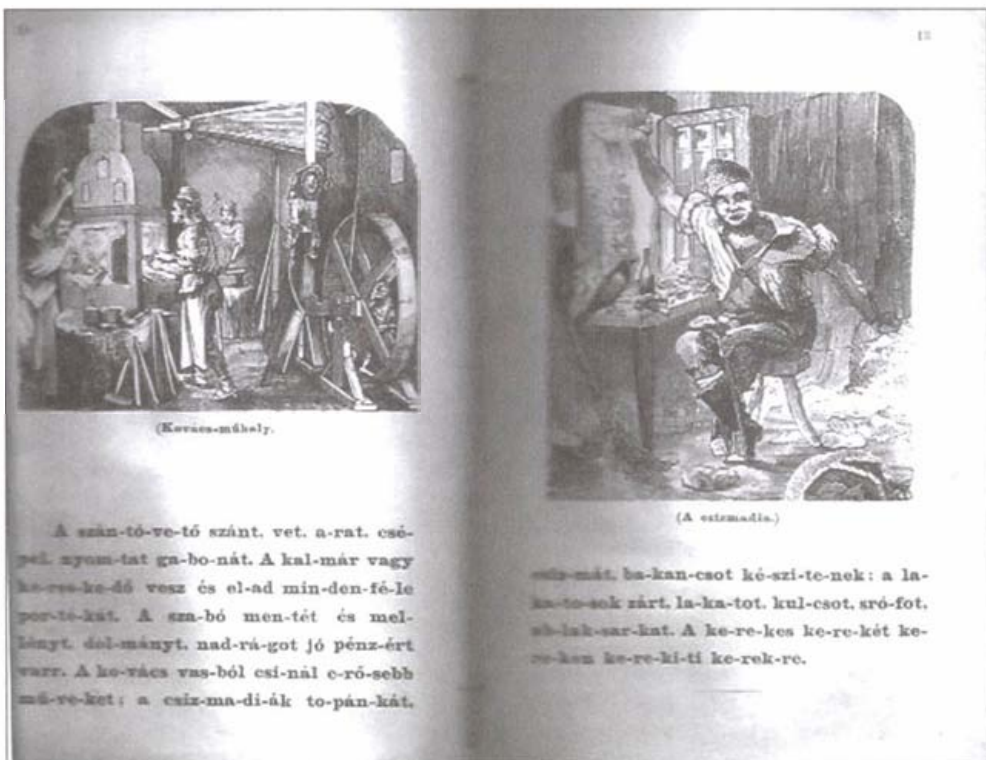
A háztartás, a gazdálkodás teendői mellett a kúria hétköznapjait a vendéglátás színesítette, ugyanis Hidja a megyei urak és hölgyek kedvelt találkozóhelye lett. Rokonok, barátok, birtokszomszédok révén új ismeretségeket is kötöttek. A kúria mindenkor kész volt a vendégek fogadására, akár 18 fős társaságot is vendégül tudtak látni, azaz asztalhoz ültetni. Ezek a változatosságot jelentő látogatások beszélgetésekben, a gazdaság megtekintésében és vadászattal teltek. A közvetlen szomszédságot a rokonság alkotta. Tengelicen Csapóék, Kajdacon Sztankovánszkyék, Apáti pusztán Gindlyék, Gruberék, Pélen a Zichyek laktak. Megismerkedtek más megyebeliekkel is, mint Döry Ferencékkel, Miklóssékkal és Lászlóékkal, a Zombán lakó Pejáchevichékkel, a tolnai Festetics grófokkal, a bonyhádi Percezelekkel, Bartal Györggyel. Megfordult náluk Hrabovszky János, aki 1848-ban Eszék parancsnoka volt, gróf Apponyi György, Krenmüller (Thormay) Károly híres orvos Szekszárdról és e társaságot kiegészítette báró Louis Serpes francia emigráns. Amália barátnőre lelt Csapó Ida és Sztankovánszky Lilla személyében. E két családdal alakult ki bensőséges, családi kapcsolatok.

Amália háztartási gondokkal terhelt napjait az esti zenélések oldották. Az alkalmi kis zenei társaságot a hárfán, zongorán kiválóan játszó, szépen éneklő, zenét is szerző Amália, a zenekedvelő Augusz Antal, annak kellemes hangú Louisa húga és a zongora virtuóza, Bezerédj Pál, István öccse adta. Ismerték a zeneirodalmat, játszották a korabeli zenei nagyságok műveit. Bezerédj Istvánt személyes ismeretség fűzte Liszt Ferenchez. Nyugaton járt vendégek is megfordultak náluk, mint Festetics Leó, Wesselényi Miklós, Bathhány Lajos, Bezerédj László. Mindketten beszélték a német, francia, angol nyelvet, az irodalmi műveket eredeti nyelven olvasták. Böven volt alkalom a társasági élet során az olvasmányélmények kicsérelésére, erkölcsi értékekről való elmélkedésre. Bezerédjék a XIX. század első felének újszerű szellemiségét képviselték, náluk egy kicsit hagyományt is teremtvé. A család barátjának mondható Franz Schober (1790–1882) költő, muzsikus, festő és mecénás nem véletlenül nevezte Hidját a „magyar biedermeier szellem központjának”.

Bezerédj feleségével együtt Hidján óvodát alapított 3–9 éves gyerekek számára, Amália 1828-ban a jobbjágygyerekek részére iskolát hozott létre. Bezerédj Amália a népnevelés ügyének kötelezte el magát. 1834-ben a pozsonyi évek alatt született kislányuk, Flórika nevelésekor bontakozott ki írói tehetsége. A kislányának mondott verseket és meséket örökítette meg a Flóri könyvében. Az a szándék vezette, hogy az akkoriban hazánkban is terjedő kiseddóvók számára alkalmas tankönyvet alkosson. *Flóri könyve* című tankönyvét a magyar gyermekirodalom első kiemelkedő alkotásaként jegyzi a szakirodalom. A kb. 200 rímbe szedett tanácson, magatartási szabályon kívül versbe foglalt ismereteket tartalmaz a madarakról, fákról, a Földről, Európa földrajzáról, a fővárosokról és még sok egyébről. Az ún. Muzsika melléklete Bezerédj Amália zeneszerzői tehetségét tanúsítja. A könyvecskét színes és fekete-fehér képek illusztrálták. 1840-ben jelent meg Heckenast Gusztávnál, az akkori legrangosabb pesti kiadónál. A könyv gyermekirodalmunk klasszikusává vált. A versikék egy évszázadon keresztül gyermekek sokaságának nyújtották az önálló olvasás élményét és formálták lelkivilágát.

A meleg, szeretetteljes családi otthon beárményekolta Amália már 1822-ben jelentkező betegsége, majd 1837-ben bekövetkezett halála. A tragédia megismétlődött 1844-ben, kislányuk szintén tüdőbajban halt meg. Bezerédj István vallásos hite segítette át a magán- és közéleti bajokon. Töretlenül folytatta a reformok gyakorlati kivitelezését az önként adózás felvállalásával (1844. december 19-én, elsőként a nemesek közül önként adózásra jelentette be magát), a tolnai óvóképző megszervezésével, a jobbjágyaival kötött örökváltság szerződéssel és 1848-ban a vármegye országgyűlési képviselőjével. Reformkori múltjáért, a forradalomban és szabadságharcban való részvételéért Haynau halálbüntetést szabott ki rá. Második felesége, Bezerédj Etelka közbenjárására hidjai száműzetésébe nyúlhat az ítélet. A gazdálkodással múló napokat színesítették a barátok, Deák Ferenc, Perczel Béla, Bartal György, Scitovszky hercegprímás és a legkitartóbb barát, Sztankovánszky Imre '48-as főispán látogatásai. Titkoszolgálati megfigyeltsége 1856-ban bekövetkezett haláláig tartott.

Hagyatékát, emlékét Bezerédj Etelka ápolta a ma még látható, de sajnos egyre romosabb hidjai kápolna állításával. Ezt a kápolnát még Bezerédj István tervezte, 1861-ben épült neogót stílusban. Benne Etelka értékes festményt helyezett el oltárképül. Férje emlékére Szent István napján szentelte fel Pechy Jónf prépost és esperes. Etelka halála után a birtokot öröklő unokaöccs, Bezerédj Pál – a selyemher-



(Kovács-műhely.)

(A osztmádia.)

A szán-tó-ve-tó szánt. vet. a-rat. csé-
pel. nyom-tat ga-bo-nát. A kal-már vagy
ke-re-ke-dő vesz és el-ad min-den-fő-le
por-te-kat. A sza-bó men-tét és mel-
lőnyt. dol-mányt. nad-rá-got jó pénz-ért
varr. A ke-rács vas-ból esi-nál e-rő-sebb
mü-ve-ket; a csiz-ma-di-ák to-pán-kát.

csiz-mát. ba-kan-csot kő-szi-te-nek; a la-
ka-to-ek zárt. la-ka-tot. kul-csot. sró-fot.
szék-sar-kat. A ke-re-kes ke-re-két ke-
re-ken ke-re-ki-ti ke-rek-re.

Részlet a Flóri könyvéből

nyó-tenyésztés országos hírű szakembere – vitte tovább a gazdaságot. Hidja utolsó birtokosa, Bezerédj Otilia megérte a földreformot és a birtok pusztulását. 1945 nyarán a lakosság kifosztotta a kúriát, s a gondosan gyűjtött százéves könyvtár is megsemmisült. A 15 szobás kúriát ideiglenesen földigénylőknek juttatták, majd a földműves-szövetkezet, később pedig a termelőszövetkezet használta az épületet. A Bezerédj István alapította Szedres község (1838) külterületeként nyilvántartott Hidja-pusztá napjainkban alig emlékeztet az egykor virágzó majorságra, de biztató momentum, hogy a magánkézbe került nemesi ház felújítása megkezdődött.

Források: Bodnár István: Bezerédj István és a százéves szekszárdi kaszinó. Szekszárd, 1942.; www.szedresisziget.blog.hu; www.geocaching.hu; www.hu.wikipedia.org; www.hirodalom.5mp.eu; www.mek.oszk.hu; www.historicgarden.net; www.panoramio.com.

Lehr Barbara

